

POVIJEST NASTANKA GRADA I NAZIVA MJESTA GOSPIĆ

VESNA BUNČIĆ

Danas pisati ili govoriti o povijesti nastanka grada i naziva mjesta Gospić, vrlo je upitno jer postoji više mogućnosti spoznaje o ovom pitanju koja se već donekle razjasnila ili će tek ugledati novo svjetlo dana. No, unatoč svim (ne)poznanicama, neke se činjenice ne mogu zaobići, a napose one zemljopisne koje govore o položaju i obuhvatu prostora samog mjesta. I zato nije nikakva pogreška reći da je Gospić sastavni dio Like, a Lika predstavlja regiju koja se smjestila u jugozapadnom dijelu Hrvatske, između Velebita i Senjskog bila na zapadu, Plješivice, Male i Velike Kapele na istoku.

Najstariji spomen Like daju nam fra-nički povijesni izvori, Einhardovi anali. Oni opisuju u godini 819. sukob panonskog kneza Ljudevita Posavskog i Franaka, koje u sukobu potpomaže dalmatinski knez Bornja, a njemu otkazuju poslušnost Gačani. Isto tako, bizantski car Konstantin Porfirogenet oko godine 950. u djelu "O upravljanju carstvom (De administrando imperio)" kaže da na području Like postoje tri hrvatske župe, i to Gacka, Lika i Krbava i da njima vlada hrvatski ban. Nadalje, za Liku se veže i ime hrvatskoga kralja Petra Krešimira, koji Ličku župu godine 1071. dodjeljuje biskupu u Rabu. Njeno ime nalazimo u povelji hrvatsko-ugarskoga kralja Kolomana od godine 1111., ili sredinom 13. st. kad Liku posjećuje hrvatski ban Stjepan. Godine 1263. spominje se lički župan Petar i mnoga druga imena koja su ostavila dojmljiv trag u srednjovjekovnoj Lici.

Područje današnje administrativne uprave Gospić zauzimale su nekad Lička i Buška župa. Lička je župa u ranom srednjem vijeku pa sve do 16. st. zapremala gornji tok

rijeka Like i područje njenih pritoka: Jadove, Glamočnice, Počiteljice i Novčice s Brušankom. To je onaj dio današnje Like u kojem se i sada nalaze mjesta Gospić, Bilaj, Ribnik, Lipe, Novi, Divoselo, Medak, Drenovac, Mogorić, Raduč, Počitelj, Kukljić, Pavlovac, Vrebac, Ostrovica, Barlete, Ploča, Lovinac, Brušane i Trnovac.

Buška je župa zauzimala područje srednjega i donjeg toka rijeke Like, tj. od utoka Novčice u Liku do donjeg toka rijeke Like, gdje se nalaze stara naselja koja i danas postoje: Bužim, Smiljan (stare utvrde Krčmar, Bogdanić, Smiljan), Kosinj (dio župe pod nazivom župa Bočać), Perušić i Štitar (kula kod sela Kvarte) i brojna druga.

Iz niza podataka o spomenutim župama izdvojiti ćemo one koji govore o Ličkoj župi, ne bi li nam pomogli da pratimo daljnji razvoj, nama posebno zanimljiva područja oko današnjeg mjesta Gospić.

Dakle, već u ranom srednjem vijeku bilo je naselje u kojemu se odvijao život. Isprava iz 1263. godine spominje se posjed i naselje KASEG ili KASEZI. Odnosno, ta isprava govori o zamjeni Počitelja za zemlje Kaseg, Sičevo, Grebenar i Brotnjane. Riječ je o zamjeni posjeda između župana Petra Tolimirovića iz plemena i kralja Bele IV.

Začetak današnjega Gospića počeo je upravo na mjestu starog naselja Kasezi. Kasezi su se nalazili s lijeve strane rijeke Like na prostoru između rijeke Novčice i potoka Bogdanice. Novčica je nosila ime Kaseg, isto kao i zemlja i naselje pokraj nje. Na lijevoj obali Novčice, odnosno rijeke Kasega, otprilike na mjestu današnjega Gospića stajala je crkva Sv. Ivana (preko puta Stare gimnazije ili današnjeg VUŠ-a). Zemljište koje je pripadalo tom naselju

zahvaćalo je današnja sela Bužim, Smiljan, Bogdanić i Trnovac. U Kasezima je bilo uređeno i sijelo arhiđakonata Ninske biskupije, kojoj je taj dio Like i pripadao.

U 15. st. dolazi do potpunog nestanka župskog uređenja, zaoštrit će se proces feudalizacije, a u Lici će dominirati plemena Mogorovići, Kurjakovići iz plemena Gušića, Gušići i Frankopani.

Za život Like veliko su značenje imali su stari gradovi od kojih je ostao samo spomen, iako ih je bilo brojčano mnogo, a prekretnicu za razvoj Like značila je Krbavska bitka 9. rujna 1493. godine kada su Osmanlije porazili hrvatsku vojsku. Stanje u Lici nakon toga još se više pogoršalo potpunim osmanlijskim zauzimanjem Like i uspostavom njihove uprave.

Osmanlije vladaju Likom od 1527. do 1689. godine. Dakle, posljedice u 162 godine duge okupacije bile su porazne, a između ostalog zaustavljen je privredni razvoj, te se raseljava starosjedilačko stanovništvo. Na područje Like, od Velebita do Une, Osmanlije naseljavaju najprije muslimansko, a zatim pravoslavno, vlaško stanovništvo.

Gospićko je područje u to doba potpalo pod nahiju (kotar) Novi, koji je bio jako muslimansko naselje. Samo mjesto Gospić ne spominje se za toga vremena, ali se spominje da su potkraj turske vladavine na gospićkom položaju svoje dvore – kulu imali age Senkovići (Zenkovići), koja i danas postoji i spominje se kao najstarija kuća u Gospiću (u ulici dr. Ante Starčevića pokraj Starog mosta na Novčici, iako je oštećena u domovinskom ratu 1993. godine). uz njih su stanovali i drugi muslimani, kao obitelj age Alića (Rajčić-grad), čija se kula nalazila nizvodno od kule age Senkovića na rijeci Novčici (evidentirano postojanje temelja kružne kule). Dok su Senkovići napustili Gospić oko 1700. godine, Alići su se pokrstili i prešli na katoličanstvo te ostali živjeti na svojem današnjem posjedu (Budačka ulica).

Pretpostavku da je Gospić doista postojao i u osmanlijsko doba razvio je povjesnik Nenad Moaćanin iz Zagreba, člankom

“Ime Gospić u svjetlu turskih izvora” (Periodica croatica christiana, Zagreb, 1991.) gdje proučava osmanlijske popise iz godine 1574. i 1604. Iz tih se popisa vidi da se Gospić kao naselje spominje 1604. godine u današnjem obliku, u sastavu nahije (kotara) Novi, a kao “selo Gospojina” godine 1574.

Mnogi znanstvenici bavili su se temom o nastanku naziva mjesta Gospić, kao npr. dr. Rudolf Horvat (u knjizi “Lika i Krbava”, Zagreb, 1941.), prof. Stjepan Pavičić (u knjizi “Seobe i naselja u Lici”, Zagreb, 1962.), Dragutin Hirc (u knjizi “Lika i Plitvička jezera”, Zagreb, 1900. godine, u kojoj donosi mišljenje Baltazara Hacqueta), Mile Magdić (u članku “O imenu i postanku Gospića”, Narodne novine br. 3 iz godine 1917.), ili M. Fidelic (u članku “O postanku Gospića”, Lički Hrvat, 1924., br. 1) i drugi.

Najdojmljivije pučko tumačenje o nastanku imena Gospić donosi Mijo Ban u “Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena” knjiga XI, a prenosi ga prof. Milan Japunčić u svojoj “Kratkoj povijesti Like i Krbave” (Gospić, 1936.). To se narodno predanje prenosi u Lici s koljena na koljeno sve do danas. Mijo Ban piše da su ga kazivali njegova majka i tast Petar Vrkljan: “Bile dvije sestre, dvije kneginje. Obadvjema je pripadala zemlja koja se zove Lika i Krbava, tu su one zemlju dobile po očevoj smrti. Jedna sestra, Karolina, dobila Krbavu, i po njoj se prozvao taj kraj. Druga je sestra dobila današnju Liku. Ta je kneginja bila boležljiva pa je putovala okolo tražeći lijeka. Ožedni i napije se vode kod Ribnika. Bol okrene na bolje. Ona je vidjela da joj ta voda dobro čini, da je upravo liči (liječiči). Ta je voda postala za nju “lik” (lijek), pa je zato prozva “Lika”, a od vode dobi cijeli kraj ime Lika. Toj se kneginji svikao cijeli kraj, te se naseli za u njemu. Sazida okruglu kulu, pa je to bio njezin grad. Po toj gospi dobi ta kula (grad) ime “Gospić”. Oko te kule naseli se više porodica, pa cijelo mjesto dobi po toj gospi, koja je stanovala u kuli, ime Gospić.”

U oslobodilačkom ratu od osmanlijske vlasti uz austrijsku vojsku sudjeluje i narod Like i Krbave predvođen popom Markom Mesićem i knezovima (od 1684. godine) Jerkom Rukavinom i Dujanom Kovačevićem. Nakon oslobođenja Like od Osmanlija imenovan je župan i podžupan Ličko-krbavske županije 1691. godine, a već iduće godine Lika i Krbava bile su prodane grofu Zizendorfu. Međutim, zbog nemira u Lici raskinut je kupoprodajni ugovor, a Lika i Krbava su od godine 1694. pod upravom Gradačke komore, da bi konačno Carska komisija odlučila 1712. godine Liku i Krbavu pripojiti Vojnoj krajini. To je vrijeme kada je merkantilistička politika i politika prosvijećenog apsolutizma pridonijela gospodarskom i kulturnom razvoju Like i Gospića.

Gospić je u punom svom procvatu; postaje sjedište Ličke pukovnije, a u tom su razdoblju sagrađene zgrade za časnike. Između ostalog, za generala brigadira je 1767. godine sagrađena “velika kuća u središtu Gospića” (nije locirana), a 1798. godine podignuta je kuća za pukovnika (zgrada Muzeja Like) i zgrada za liječnike Ličke pukovnije (zgrada do Uprave Hrvatskih šuma, Gospić, u Kaniškoj ulici).

Izgrađena je Karolinska cesta 1726. godine (Karlovac, Bakar, Rijeka), Jozefinska cesta 1779. godine (Karlovac – Senj). Nadalje, godine 1799. na Novčici je sagrađen mlin i pilana (srušili su ih Francuzi početkom 19. st.), a 1804. godine most na Novčici.

Među sakralnim objektima u Gospiću najznačajnija je barokna župna crkva Navještenja Blažene Djevice Marije koja se gradi od kamene građe starije crkve sv. Ivana, od 1781. do 1783. godine, ali blagoslovio ju je tek 1795. godine senjski i modruški biskup Ježić. Kapelica sv. Ivana Nepomuka spominje se u Matici gospićke župe iz 1756. godine. Iza Kapelice bilo je groblje, koje se širenjem naselja preselilo na novu lokaciju Budžak gdje je 1856. godine sagrađena i kapelica sv. Marije Magdalene (blagdan ove nebeske zaštitnice ujedno je i Dan Grada Gospića koji se slavi 22. srpnja).

Austrijske vojne vlasti utjecale su i na razvoj školstva u Lici. Naredba iz 1764. godine potakla je da se u svakom mjestu ili bar svakoj kumpaniji osnuje škola i namjesti učitelj njemačke narodnosti. Već 1766. godine bila je njemačka škola “za popravak tog još surovog krajiškog puka” i za odgajanje podčasnika za vojsku. Godine 1860. sagrađena je zgrada Stare gimnazije koja je i počela s radom te iste godine. Tada su u Gospiću živjeli i djelovali mnogi istaknuti znanstvenici, kulturni i javni radnici, od kojih su neki bili učenici i profesori te iste Gimnazije. Među poznatim su imenima: dr. Julije Adamović – znanstvenik, dr. Artur Gavazzi – znanstvenik, dr. Stjepan Đurašin – znanstvenik, Koloman Rac – filolog, dr. Ferdo Šišić – glasoviti povjesničar, Milan Ogrizović – književnik, Petar Kralić – znanstvenik, Miroslav Kraljević – akad. slikar, Valentin Vouk – znanstvenik, Nikola Tesla – izumitelj na području elektrotehnike, Vjenceslav Novak – književnik, Jure Turić – književnik i mnogi drugi. Godine 1823. u Žitniku kraj Gospića rođen je najistaknutiji borac za hrvatsku nacionalnu ideju Ante Starčević, nazvan ocem domovine.

Mnoge druge zgrade gradile su se u tijeku 18. i 19. st. Iz tog vremena potječu slijedeće zgrade: Djevojačka škola, zgrada Suda, zgrada današnje Privredne banke Zagreb, zgrada Starog hotela (isprva časnička zgrada s konjušnicom u prizemlju), hotel “Europa” (na mjestu današnjeg ZAP-a), zgrada današnje Županije ili zgrada Dječjeg centra sagrađena krajem 19. st.

Godine 1894. ili točnije 31. prosinca 1893. godine Gospić dobiva gradski vodovod. Na mjesto gdje je potekla voda (današnji centar) postavile su austrijske vlasti kip vodarice, koji žitelji Gospića nazivaju Marta, navodno po djevojci što je prva u rano jutro 1. siječnja 1894. godine došla po vodu. U današnje vrijeme “Marta” predstavlja jedan od najprepoznatljivijih simbola grada Gospića.

Početak 20. st. donosi nam novu sliku grada Gospića. Osnivaju se brojne kulturne i športske udruge koje su potakle zanimanje za

organizirano bavljenje raznim športovima. Od svih športskih grana, prioritet je imao tenis, koji se igrao na tri tenis-igrališta u gradu. Najpoznatije je bilo ono u gospićkoj park-šumi Jasikovac, a od igrača treba treba izdvojiti, već prije spomenutog Miroslava Kraljevića (koji je i rođen u Gospiću). Za pohvalu je i da je prvi Tenis-klub s propisanim pravilima osnovan u Gospiću 21. srpnja 1900. godine i kao takav smatra se prvim u ovom dijelu Europe. Iz ovih nekoliko osnovnih podataka o razvoju tenisa vidi se da je Gospić bio jedan od rijetkih centara razvoja športa u to vrijeme u Hrvatskoj.

Što je Gospić danas? Prije svega grad – pobjednik i grad – heroj u domovinskom ratu, najveći grad u Ličko-senjskoj županiji, grad – kralježnica koji povezuje sjevernu i južnu Hrvatsku, grad u kojem je 25. srpnja 2000. godine na dan Sv. Jakova (patron srednjovjekovne Krbavske biskupije sa sjedištem u Udbini) uspostavljena najmlađa Ličko-senjska biskupija i ustoličen biskup mons. dr. Mile Bogović. Također, to je grad koji će izvršiti promjene radi integracije u Europu i svijet za bolji i ljepši život i svjetliju budućnost.

LITERATURA :

Rudolf Horvat,

Lika Krbava, Matica Hrvatska, Zagreb, 1941.

Milan Kruhek,

Stari gradovi Like, Povijesni muzej, Zagreb, Zagreb, 1977.

Josip Linić,

Crkva u prošlosti Gospića, Pozdrav iz Gospića, Muzej Like Gospić, Gospić, 1998.

Stjepan Pavičić,

Seobe i naselja u Lici, pretisak, Muzej Like Gospić, Gospić, 1990.

Ante Rukavina,

O postanku naziva mjesta Gospić, Pozdrav iz Gospića, Muzej Like Gospić, Gospić, 1998.

Biserka Velić,

Kratka povijest nastanka grada Gospića, Pozdrav iz Gospića, Muzej Like Gospić, Gospić, 1998.